

BRANKA B. KOVAČEVIĆ*

Alfa BK Univerzitet u Beogradu

BILJANA Ž. MIRČIĆ

Alfa BK Univerzitet u Beogradu

OTKRIVANJE RAZLIČITOSTI I DOSEZANJE SLOBODE U FILMSKOJ ADAPTACIJI ROMANA *SOBA S POGLEDOM* E. M. FORSTERA

Sažetak: Osamdesetih godina dvadesetog veka, britanska kultura se pretežno oslanjala na tradicionalna, konzervativna i patrijarhalna shvatanja, što je posebno bilo naglašeno u medijima koji su isticali značaj porodičnih vrednosti i braka, a naročito tradicionalnih rodnih uloga koje su prevashodno bile zastupljene u filmskoj industriji. Kao osvežavajući kontrast ovom pristupu, američki reditelj, Džejms Ajvori, donosi autentičnu književnu adaptaciju romana *Soba s pogledom* Edvarda Morgana Forstera, pretočenu u istoimeni film iz 1985. godine, i stilizovanu u rafinirani prikaz promena koje su zahvatile britansko društvo, otvarajući put novim idejama i prihvatanju kulturnih različitosti, ali uz suzdržano obećanje lične slobode. S tim u vezi, u ovom radu ćemo ispratiti napore glavnih protagonista da se odupru nametnutim društvenim konvencijama i pronađu lepotu u svojoj spontanosti i slobodi. Kroz razmišljanja glavne junakinje o sopstvenim željama i potrebama, podvlači se centralna tema ovog filma, a koja se tiče konflikta između nametnutog džingoizma, poslušne ženstvenosti i urođene strasti, iskazanog i kroz prikaz Italije kao pogodnog mesta za konstruisanje engleskog identiteta koji stoji u oštroj suprotnosti sa italijanskim Drugim. Različiti stereotipi i naglašene binarnosti u karakterizaciji italijanskih prostora i njihovih stanovnika potkopavaju osećaj različitosti i inferiornosti, ali i neskrivene grubosti prikazanu kroz neukročenu, a ponekad čak i opasnu lepotu prirode. Ovakvo nametanje

* branka.kovacevic@alfa.edu.rs

fetišističke vizije „primitivne“ moderne Italije, navešće nas da se u svojoj analizi oslonimo na tumačenja Alana Badjua o odnosu „bića“ i „događaja“, na osnovu čega ćemo konačno razumeti kako je pretpostavljeni jaz između Engleske i Italije na prelazu u dvadeseti vek dramatično uticao i kroz prosvećenu viziju etničke i nacionalne kulture u medijima preoblikovao granice „civilizovanog“ sveta.

Ključne reči: mediji, film, kulturne različitosti, sloboda, identitet, Drugi

EGZOTIČNI STEREOTIPI: KULTURNE RAZLIKE I IMAGINACIJA UDALJENIH MESTA

Osamdesete godine dvadesetog veka u Engleskoj imale su značajan uticaj na razvoj svesti o kulturnim različitostima. Kao glavni medijum prenošenja informacija i ideja, filmovi i televizijski programi tog perioda privlačili su veliku pažnju gledalaca i podsticali njihovu želju da posete udaljena mesta i dođu u kontakt sa mnogobrojnim, različitim kulturama.

Filmovi poput ostvarenja Sidnija Polaka (Sydney Pollack) iz 1985. godine, *Moja Afrika (Out of Africa)*, u kome se prikazuje ambijent kolonijalne Kenije i kultura Masai plemena, ili serijal filmova o čuvenom neustrašivom arheologu Indijani Džounsou, predstavili su publici egzotične predele na jedan zavodljivi način, istovremeno negujući realističnu sliku složenosti i lepote predstavljenih kultura.

Međutim, većina medija je često te egzotične predstave koristila kako bi ukazala na određene različitosti u kulturama, svodeći ih na stereotipe, što je za posledicu imalo fingiranje i generalizaciju tih kultura, gde su se određeni aspekti više isticali, dok su drugi bili potisnuti ili zanemareni. Na primer, mnoge azijske kulture su se često prikazivale kroz prizmu „mudrosti“ ili „egzotičnosti“, dok su afričke kulture često bile redukovane na „divlje“ i „primitivne“ stereotipe.

Takođe, egzotični predeli su se često predstavljali kao turističke destinacije, što je za posledicu imalo idealizovanje takvih mesta. Stoga ne čudi što su, baš kao u gorepomenutim ostvarenjima, i filmovi Pitera Fajmana *Krokodil Dandi (Crocodile Dundee)*, Peter Faiman, (1986), u kome otkrivamo ambijent australijske divljine, ili film Džejmija Uisa *Bogovi su pali na teme (The Gods Must Be Crazy)*, Jamie Uys, (1980), čija se radnja većim delom odvija u pustinji Kalahari u Africi, kao i kulturni film Rendala Klajzera, *Plava laguna (The Blue Lagoon)*, Randal Kleiser, (1980), ponudili gledaocima jednu vrstu eskapizma koja je privukla one koji su želeli da pobegnu od svoje ustaljene rutine. Publika je dobila priliku da iskusi čari očaravajućih pejzaža, atraktivnih plaža i tropskih ostrva, kao i raznolike arhitektonske detalje, dok su lokalni život i izazovi lokalnog stanovništva retko bili uključeni u narativ.

Iako se kao glavna tema u većini ovih filmova provlačio odnos prema slobodi i nezavisnosti, oni su imali veliki uticaj i na razumevanje rodnih uloga u tim kulturama, što je takođe pogodovalo percepciji Zapadne kulture o tim destinacijama. Ovakav kulturni model

OTKRIVANJE RAZLIČITOSTI I DOSEZANJE SLOBODE U FILMSKOJ ADAPTACIJI ROMANA *SOBA S POGLEDOM* E. M. FORSTERA

razdvaja ženske i muške kompetencije, te je stoga u ovim filmovima slika žene često bila prikazana kroz vizuru pasivnosti, dok su muškarci stajali kao nosioci uloga heroja i avanturista.

Ovi površni prikazi i nedostatak autentičnosti u načinu na koji su različite kulture bile razmatrane tokom osamdesetih godina dvadesetog veka, nisu nužno odražavali stvarne aspekte tih kultura, već su nastajali kao produkt zapadne imaginacije, koja je u nedostatku dostupnosti informacija, kao i nedostatku raznolikosti u medijskoj industriji, pristupila kreiranju sopstvene vizije udaljenih zemalja.

Stoga je važno napomenuti da su ovakva gledišta zaživela kao rezultat konteksta tog vremena, ali i da su se od tada mnoge stvari promenile. U decenijama koje su potom usledile, stavljen je naglasak na kulturnu osetljivost, dublje istraživanje i razumevanje različitih kultura, te su i mediji postepeno težili da se udalje od površnih i stereotipnih prikaza.

Kao osvežavajući kontrast tradicionalnom pristupu ukazivanja na značaj porodičnih vrednosti i braka, a naročito tradicionalnih rodni uloga koje su prevashodno bile zastupljene u filmskoj industriji, američki reditelj, Džejs Ajvori (James Ivory), donosi autentičnu adaptaciju romana *Soba s pogledom* (*A Room with a View*, 1908), engleskog književnika Edvarda Morgana Forstera (Edward Morgan Forster), pretočenu u istoimeni film iz 1985. godine. Film je dobitnik mnogobrojnih nagrada, između ostalih i tri Oskara: za najbolji scenario, najbolje kostime i najbolju scenografiju.

Film *Soba s pogledom* delimično prati strukturu romana, budući da je podeljen u poglavlja, koja su delovi dve velike celine. Prva je naslovljena „U Firenci“ (“In Florence”), a druga „Kod kuće“ (“At home”). Dakle, radnja prvog dela odvija se u Italiji, u Firenci i okolini, dok nas u drugom delu priča vodi u englesku provinciju. Ova dva po izgledu ponekad ne tako različita krajolika, suprotstavljena su zbog osećanja koja bude kod protagonista i, posledično, njihovih reakcija na životne okolnosti. Na primer, gospođica Bartlet, čiji lik maestralno dočarava Megi Smit, tokom izleta u okolinu Firence govori da je toskanski pejzaži podsećaju na Šorpšir. Nekonvencionalna i antikonformistička, strastvena Italija stoji nasuprot formalne i suzdržane Engleske koja se postepeno oslobađa od moralnih stega Viktorijanske ere i otvara se ka promenama koje donosi moderno Edvardijansko razdoblje.

U filmu je dualizam prisutan na više nivoa. Izražena je i velika unutrašnja borba glavne junakinje, Lusi Haničerič (Helen Bonam Carter), kao i sukob između razuma i osećanja, između želja i žudnje, ali i poštovanja pravila. Budući da se priča odvija na prelazu iz devetnaestog u dvadeseti vek, kroz prikaz engleskih likova moguće je sagledati suprotstavljenost dva istorijska perioda: Viktorijanskog doba, onog prosperitetnog, ali svedenog na svoje rigidne moralne norme i sa društvom koje je duboko religiozno i vezano za porodične vrednosti, i Edvardijanskog doba koje stremi modernizaciji i emancipaciji.

U ovom radu, međutim, fokusiraćemo se na odnos Italije i Engleske, na susret dve velike evropske kulture, i načine na koje su jedna na drugu uticale. Kroz naše istraživanje pokazaćemo da film *Soba s pogledom* donosi priču stilizovanu u rafinirani prikaz promena koje su zahvatile britansko društvo, otvarajući put novim idejama i prihvatanju kulturnih različitosti, ali uz suzdržano obećanje lične slobode, čemu ćemo se detaljnije posvetiti u nastavku ovog rada.

E. M. FORSTER: ANTIGLOBALIZAM I DEKONSTRUKCIJA KULTURNIH BARIJERA

Poslednjih godina se sve veća pažnja posvećuje pristupu Edvarda Morgana Forstera pitanjima rase i etničke pripadnosti, uključujući i način na koji Forsterov opus unapređuje problematične poglede na druge kulture. Međutim, konkretni kritički osvrt na njegove romane čija se radnja odvija na italijanskom tlu na neki način izostaje.

U svojoj studiji *Susreti kultura u prozi Henrija Džejmsa i Edvarda Morgana Forstera* (*Cultural Encounters in the Prose of Henry James and Edward Morgan Forster*, 2017), Ljiljana Mijanović Losius navodi da:

proučavanje fenomena multikulturalnog društva i interkulturalne komunikacije u delima sa internacionalnom tematikom ovog autora prvenstveno ukazuje na pojam akulturacije kao pojave koja se reflektuje kao rezultat koji nastaje kada su pojedinci iz različitih kultura izloženi dužem neposrednom kontaktu drugih kulturoloških obrazaca, što dovodi do promena u prvobitnom kulturnom obrascu, jedne ili obe strane u kontaktu (4).

Stoga Forstera možemo prihvatiti kao jednog od prvih antiglobalista u smislu borbe protiv uniformnosti, nametnute dominacije i ekstremnog šovinizma, poznatog kao „džingoizam“ (Mijanović Lossius, 2004: 21). Sam termin „džingoizam“ (engl. „jingoism“) nastao je kao posledica agresivne spoljne politike koju je Velika Britanija vodila sa Ruskim carstvom tokom sedamdesetih godina devetnaestog veka (*International Encyclopedia of the Social Sciences*, 2008: 201).

Iz jedne popularne muzičke numere koja je podsticala vojnu akciju Velike Britanije, a koja se u to vreme borila protiv namera Rusije da osvoji Konstantinopolj, podvukla se fraza „by Jingo“, koja bi se mogla označiti kao reč „Zaboga!“ (Cunningham, 2006: 1234). Zagovornici neutralnosti rugali su se onima koji su ostrašćeno pozivali na rat. Javnost, koju je britanska politička klasa smatrala neobrazovanom i nedovoljno informisanom o spoljnoj politici, bila je ismevana kao „džingosi koji se hrane žutom štampom“ („jingos that feed on the yellow press“), a uprkos svojim posebnim korenima, ova reč je postala deo jezika, a povremeno se i dalje koristi kako bi naglasila želje onih koji žude za agresivnom

OTKRIVANJE RAZLIČITOSTI I DOSEZANJE SLOBODE U FILMSKOJ ADAPTACIJI ROMANA *SOBA S POGLEDOM* E. M. FORSTERA

međunarodnom akcijom i koji podržavaju ratna dejstva svojih nacija (Cunningham, 2006: 1234).

U svom eseju pod nazivom „Džingoizam“ (“Jingoism“), Hju Kaningam (Hugh Cunningham) ističe da iako se džingoizam ponekad poistovećuje sa nacionalizmom, ova dva termina imaju izrazito različita značenja (2006: 1234). Kaningam objašnjava da „nacionalista“ podrazumeva osobu koja veruje da građani duguju svoju lojalnost domovini, iako ovakvo oslovljavanje može nositi i negativne konotacije, onda kada takva osoba dosegne tačku preteranog nacionalnog ponosa i kada ga takvo osećanje odvede do fanatizma i netolerancije (2006: 1234). Nasuprot tome, Kaningam navodi da termin „džingoizam“ možemo posmatrati kao jedan aspekt nacionalizma, ali kao onaj koji zastupa žestoku lojalnost sopstvenoj naciji i koji uključuje ideju projektovanja veoma agresivne spoljne politike, pa čak i vođenje rata sa drugim nacijama (2006: 1235).

U tom smislu, Edvard Morgan Forster je istupio kao jedan od prvih pobornika antiglobalne politike, one koja se suprotstavljala hegemoničnom imperijalizmu koji je počivao na slepom svrstavanju u liniju britanske spoljne politike. On je svojim stvaralaštvom i zauzimanjem otvorio put kosmopolitizmu, te kroz svoje romane približio bogatu slojevitost istorijskog konteksta koji nas podstiče da iznova promišljamo o složenom odnosu između Istoka i Zapada, ne kao o nekoj jednostavnoj polarizaciji, već kao o „duboko ukorenjenim kulturnim razlikama, daleko izvan carstva imeprijalističkog senzibiliteta“ (Shaheen, 2004: 134). Stoga Ljiljana Mijanović Losius sugerše da:

Forster sagledava društvenu hipokriziju sopstvene nacije kroz direktan sukob sa drugim kulturama, kroz koji se pažnja centrira na mane engleskog društvenog i moralnog ustrojstva. On je taj sukob dočarao vrlo uvjerljivo koristeći različite književne postupke. Za razliku od mnogih autora, on civilizacije shvata kao komplementarne, ukazujući na neophodnost koegzistencije, ali i na to da ponekad postoje nepremostive razlike. Forster je, stoga, pouzdani vodič za bolje razumijevanje zamršenih internacionalnih odnosa. (2017: 21)

Među onim kritičarima koji u Forsterovim tekstovima aktivno razmatraju pitanja nacionalnosti i etničke pripadnosti, prevladava tumačenje da se njegovi portreti Italije obično percipiraju kao svedočanstvo prosvetiteljskog uticaja strane kulture Italije (Roszak, 2014: 169). Tako Suzan Rosak (Suzanne Roszak) u svojom eseju pod nazivom „Društveni nekonformisti u Forsterovoj Italiji: drugost i prosvetljeni engleski turista“ (“Social Non-Conformists in Forster’s Italy: Otherness and the Enlightened English Tourist”) ističe da „Forsterova Italija pruža novi glas autoriteta koji dovodi u pitanje restriktivne, pogrešne norme i vrednosti matične zemlje, podstičući Engleze i Engleskinje da razmišljaju i delaju na nove i bolje načine kroz otpor etničkim i klasnim hijerarhijama i rodnim stereotipima“ (2014:

170). Ona takođe navodi da se E. M. Forster služi portretima Italije kako bi pokrenuo pitanja o navodnom primatu Engleske u globalnom poretku, dovodeći u sumnju pretpostavke o svetu u kojem se „latinske“ nacije i etničke grupe posmatraju kao inferiorne (Roszak, 2014: 170).

Ovakvo nametanje fetišističke vizije „primitivne“ moderne Italije, navode nas da se u našem istraživanju dotaknemo i tumačenja Alana Badjua (Alain Badiou) o odnosu „bića“ i „događaja“¹, na osnovu čega konačno možemo spoznati kako je pretpostavljeni jaz između Engleske i Italije na prelazu u dvadeseti vek dramatično uticao, i kroz prosvetčenu viziju etničke i nacionalne kulture u medijima, preoblikovao granice „civilizovanog“ sveta.

Naime, jedan od najuticajnijih savremenih filozofa, Alan Badju, u svojoj filozofskoj studiji *Biće i događaj* (*L'Être et l'événement*, 1988)² naglašava važnost događaja kao prekretnice koja otvara nove mogućnosti za promenu i stvaranje novih istina. Njegova doktrina se često povezuje sa političkim angažmanom i revolucionarnim težnjama, jer u svojim razmatranjima naglašava potrebu za prepoznavanjem događaja koji mogu promeniti postojeći društveni poredak.

Badjuovu filozofiju, posebno koncepte *događaja, istine i subjekta*, možemo povezati sa antiglobalizmom na nekoliko načina, iako je važno napomenuti da ta veza nije direktna ili jednostavna. Antiglobalizam se odnosi na otpor prema procesima globalizacije koji često vode ka ekonomskoj, političkoj i kulturnoj homogenizaciji, a Badju ih u svojoj raspravi povezuje kroz predstavljanje „događaja kao prekretnice“. U Badjuovoj filozofiji, *događaj* podrazumeva prekretnicu koja menja postojeći poredak. On navodi da se antiglobalistički

¹ Ontologija Alana Badjua povezana je sa konceptima bića, događaja, istine i subjekta, a njegov pristup se često naziva „matematičkom ontologijom“ iz razloga što koristi matematiku kao model za razumevanje ovih entiteta.

Za Badjua, „biće“ se odnosi na sve što postoji u svetu. To obuhvata sve entitete, stvari i pojave koje se nalaze u stvarnosti. „Biće“ je konstantno, stabilno i statično.

„Događaj“ predstavlja centralni pojam u Badjuovoj filozofiji. On se odnosi na iznenadne, radikalne promene koje prekrajaju postojeći poredak bića. „Događaj“ je retka pojava koja unosi novost i prekida kontinuitet bića. On je svojevrsna prekretnica koja otvara mogućnost za stvaranje nove istine.

Badjuova „teorija istine“ je povezana sa događajem. Događaji otvaraju mogućnost stvaranja novih istina koje su van okvira postojećeg bića. „Istina“ je nešto što se izdvaja iz uobičajenog i što osvetljava svet iz perspektive novog događaja.

„Subjekt“ je osoba ili entitet koji je sposoban da se poveže sa događajem i istinom. Subjekt se formira kroz prepoznavanje događaja, prepuštanje istini koju taj događaj donosi i delovanje u skladu s tom istinom. (Badiou, 2005: xii-xiii)

² U ovom radu oslanjamo se na engleski prevod studije i publikaciju iz 2005. godine.

OTKRIVANJE RAZLIČITOSTI I DOSEZANJE SLOBODE U FILMSKOJ ADAPTACIJI ROMANA *SOBA S POGLEDOM* E. M. FORSTERA

pokreti često identifikuju kao reakcija na negativne aspekte globalizacije, kao što su nejednakost, iskorišćavanje radne snage, gubitak kulturne raznolikosti, i slično, te da se takvi pokreti mogu posmatrati kao „događaji koji izazivaju redefinisanje odnosa prema globalizaciji“ (Badiou, 2005: 173).

Alan Badju u svojoj studiji naglašava da događaji otvaraju mogućnost za stvaranje *novih istina* koje se diferenciraju od postojećeg bića (Badiou, 2005: 331). S tim u vezi, antiglobalizam teži istraživanju alternativnih pristupa globalnom ekonomskom sistemu, trgovini, politici i društvenim odnosima. Ove alternativne pristupe je moguće sagledati kao „*nove istine*“ koje se suprotstavljaju dominantnim globalnim paradigama, a samim tim i *subjekt* postaje aktivni učesnik (Badiou, 2005: 334).

Kroz ovakav pristup, naglašena je uloga *subjekta* u procesu događaja koji se bore protiv nepravdi i negativnih posledica globalizacije (Badiou, 2005: 391). *Subjekti* se angažuju u protestima, organizacijama i kampanjama kako bi ostvarili promene u globalnom sistemu.

Na ovaj način, oba koncepta („biće“ i „događaj“) naglašavaju potrebu za otporom i prekidanje sa „statusom quo“ (Badiou, 2005: 391). I dok se antiglobalizam često oslanja na civilnu neposlušnost i proteste kako bi se istakle nepravde i borilo za promene, Badju ove fenomene povezuje sa konceptom *prekida* i *diskontinuiteta* (Badiou, 2005: 393).

Važno je napomenuti i to da filozofija Alana Badjua nije direktno usmerena ka političkom aktivizmu ili socijalnim pokretima, ali da njeni koncepti mogu ponuditi teorijski okvir za razmišljanje o promenama u društvu i otporu protiv dominantnih globalnih tendencija. U krajnjoj instanci, Badju stavlja naglasak na diskontinuitet, prekidanje i mogućnost promene kroz *događaj*, dok istovremeno istražuje ulogu *istine* i *subjekta* u tom procesu. Njegov *politički događaj* svodi državni aparat sa simboličkog autoriteta na imaginarnog rivala, od kvazi-svemoćnog medija koji posreduje do manje od svemoćnog spoljnog protivnika. Na ovaj način uzbunjivač postaje onaj koji pokušava da natera suverenu moć da se prevede u stvarnost (Badiou, 2005: 394).

Većina teoretičara književnosti pažnju posvećuje upravo Forsterovom, navodnom, decentrisanju engleske moći i engleskih vrednosti, praveći samo usputne reference na fetišizaciju u njegovim italijanskim romanima. Upravo Suzan Rosak ističe da je Forsterova fikcija žrtva „egzotizacije i fetišizacije drugog bića“ i naposljetku karakteriše Forstera kao „čudnog internacionalistu“ koji zagovara potrebu „da se otvori za različita svetska otkrića: da se neguje *etos* tekuće epistemološke revizije i otelotvorenog susreta“ (2014: 169). Takva tumačenja ostrašćeno kategorišu njegove italijanske romane kao tekstove koji zagovaraju poniznost – tekstove koji od svojih likova i čitalaca traže da dokuče granice svog razumevanja i da apsorbuju bogato znanje koje Drugi može biti u stanju da im ponudi.

Forsterovi romani *Tamo gde se anđeli ne usuđuju da kroče* (*Where Angels Fear to Tread*, 1905), *Najduže putovanje* (*The Longest Journey*, 1907) i *Soba s pogledom* (*A Room with a View*, 1905) valorizuju italijansku kulturu i podrivaju pretpostavke o engleskoj kulturnoj superiornosti (Roszak, 2014: 167). Rosak navodi da ovi romani takođe ukazuju na problematični narativni impuls koji primorava autora da žrtvuje svoje italijanske likove u korist Engleza i Engleskinja, zamišljajući živote, a posebno smrt Italijana kao sredstvo za prosvetljenje engleskog turista (2014: 167). Ovaj diskontinuitet kod Forstera ilustruje upornu esencijalizaciju Italije u anglo-američkoj fikciji dvadesetog veka, što je naročito primetno u naporima glavnih protagonista prikazanih u filmu *Soba s pogledom* da se odupru nametnutim društvenim konvencijama i da pronađu lepotu u svojoj spontanosti i slobodi.

Međutim, važno je ukazati i na razlike koje postoje između knjige *Soba s pogledom* E. M. Forstera i filma Džejsma Ajvorija, a koje se prvenstveno ogledaju u načinima na koje su ove dve umetničke forme prenele teme otkrivanja različitosti i dosezanja slobode. I dok knjiga omogućava dublje uranjanje u misli likova, film pruža vizuelni spektar i emotivnu snagu koja se može razlikovati od individualnog doživljaja čitanja knjige.

Tako Forster nudi bogati književni jezik kako bi detaljno izložio opise italijanskog ambijenta, pružajući čitaocu duboke i nijansirane slike Firence i Toskane. Ovi opisi su često vrlo opsežni i pružaju priliku čitaocu da razvije vlastitu sliku prostora. Nasuprot tome, Džejsm Ajvori uključuje vizuelne efekte i muzičke kompozicije kako bi dočarao grandioznost Firence i spektakularnost toskanskih pejzaža, direktno prikazujući lepotu italijanske arhitekture, krajolika i ulica, što ostavlja snažan emotivan utisak kod gledalaca.

Takođe, E. M. Forster se oslanja na unutrašnje monologe likova kako bi izrazio njihove misli, osećanja i unutrašnje sukobe, zahvaljujući čemu čitaoci imaju pristup dubljim analizama likova, uključujući i promene u njihovim uverenjima i raspoloženjima. Ajvori, međutim, koristi glumačke izraze, scenografiju i kostime kako bi preneo emocije i karakterizaciju likova. Služeći se filmskim tehnikama, reditelj filma ističe elemente humora i satire na način na koji knjiga nije u stanju direktno da prenese, što je naročito naglašeno u karikiranju engleske konzervativnosti i predrasuda.

Ovi primeri jasno pokazuju kako je svaka od ove dve umetničke forme imala svoj jedinstveni pristup u prikazivanju ambijenta i likova. Međutim, tek kroz uživljanje u razmišljanja glavne junakinje Lusi Haničereč o sopstvenim željama i potrebama, susrećemo se sa centralnom temom koja prožima narativ kako knjige tako i filma, a koja se tiče konflikta između poslušne ženstvenosti i urođene strasti, iskazanu i kroz prikaz Italije kao mesta za konstruisanje engleskog identiteta koji stoji u oštroj suprotnosti sa italijanskim Drugim, o čemu ćemo govoriti u nastavku ovog rada.

ENGLEZI U ITALIJI

Prva celina filma *Soba s pogledom* donosi nam priču o mladoj engleskoj gospođici iz dobre kuće Lusi Haničerič, koja početkom dvadesetog veka, u pratnji tetke, gospođice Bartlet, prave predstavnice suzdržane Engleske na prelazu između dva veka, dolazi u turističku posetu Firenci, sledeći zapravo stari običaj engleskih aristokrata, putovanje u Italiju radi obrazovanja, takozvani *Grand Tour* (*veliki obilazak, velika turneja* ili *veliko putovanje*). Naime, kako Džin Sorabela (Jean Sorabella) u eseju „Grand Tour“ (“The Grand Tour”) ističe, već krajem šesnaestog veka postalo je popularno da mlade aristokrate, uz pratnju mentora ili starijeg saputnika, posećuju Pariz, Veneciju, Firencu i Rim kako bi usavršile svoje klasično obrazovanje (2003). Mladi Englezi, Amerikanci i Skandinavci, u početku uglavnom pripadnici viših klasa, kretali su na veliko putovanje koje je trajalo mesecima, a nekad i godinama. Cilj ovog putovanja, bilo je obrazovanje, poseta muzejima, galerijama i želja da se bude u blizini velikih dela klasične umetnosti. U devetnaestom veku *Grand tour* prestaje da bude privilegija malobrojnih dobrostojećih putnika. Masovni turizam je u povoju, ali u Italiju dovodi veliki broj stranaca željnih znanja i novih iskustava, među kojima su i brojni umetnici, pisci, pesnici, slikari (Sorabella, 2003). Jedan od njih bio je i sam Forster koji je 1901. obišao gotovo čitavu Italiju.

I kako je Italija sa svojim bogatim kulturnim nasleđem, mladim engleskim turistima pružala nadahnuće, iskustvo koje može da promeni život, tako su i oni, budući da su dolazili u velikom broju, menjali lice italijanskih gradova. Antonelo Kanaroco (Antonello Cannarozzo), italijanski novinar, u svom članku „*Gran Tour* u Italiji“ (“Il Gran Tour in Italia”) piše da je ljubav prema Italiji u devetnaestom veku bila prava moda (2014). Hiljade turista, pre svega iz Velike Britanije i iz Francuske dolazilo je da se divi lepotama i kulturnom nasleđu italijanskih gradova, a neki od njih su se tu i nastanjivali. U Toskani je sredinom veka već živelo i radilo toliko Engleza, koji su sebe nazivali Anglofirentinci (Anglofiorentini), da je 1864. godine u Firenci počeo da se objavljuje časopis na engleskom jeziku (Cannarozzo, 2014).

Promene koje su engleski turisti doneli u ondašnju Firencu, vidljive su i u filmu. Tako vlasnica pansiona Bertolini u kome odsedaju Lusi i njena tetka, kako primećuje gospođica Haničerič, govori kokni engleski, a o britanskom uticaju svedoči i lik gospodina Igera (Patrik Godfri), kapelana Anglikanske crkve, koji živi i radi u Toskani. Krajem sedamnaestog i početkom devetnaestog veka u Firenci su, naime, izgrađene dve Anglikanske crkve koje i danas turisti rado posećuju: Crkva Svetog Marka i Crkva Svetog Jakova (St. Mark’s English Church, St. James Church).

ENGLNESKI POGLED NA ITALIJU

Engleski turisti su, kao što smo napomenuli, u Italiju dolazili da se dive njenom kulturnom nasleđu, da uživo vide trgove, zgrade, crkve ili skulpture o kojima su učili i čitali. Predmet njihovog interesovanja nije dakle bio svakodnevni život u Italiji, niti navike i običaji Italijana. Džeremi Blek (Jeremy Black), britanski istoričar i pisac ističe da su engleski turisti imali velika predznanja o italijanskoj kulturi i umetnosti, zahvaljujući klasičnom obrazovanju, te su mnogi od njih upoređivali ono što vide sa opisima, na primer, Horacija ili Lukana ili Vergilija. U Italiji su tražili vezu sa onim što već poznaju u želji da klasična dela učine još bližim sebi. Stoga su bili zainteresovani gotovo isključivo za italijansku prošlost. (Black, 1996: 536) Manjak interesovanja za ondašnju italijansku sadašnjost, pa čak i superioran stav Engleza, i neblagonaklono gledanje na prizore italijanske svakodnevnice, imaju uporište u činjenici da se Engleska na prelazu između dva veka ubrzano razvijala i modernizovala, te je Britancima Italija izgledala zaostalo, kao zemlja u kandžama reakcionizma. (Black, 1996: 532)

I u Forsterovom romanu, a potom i u filmu *Soba s pogledom*, Italija je očaravajuća, ali i pasivna pozadina, simbolični prostor, koji međutim ima ključnu ulogu za engleske likove, pre svega za Lusi, koju boravak u Firenci budi i oslobađa. Italijanski likovi su u filmu, takođe, oskudno prikazani, tek blago skicirani, i njihovo ponašanje je važno samo zbog uticaja koji imaju na engleske, detaljno prikazane likove.

U filmu je, međutim, pored engleskog snobizma prema Italijanima, koji neskriveno pokazuju kapelan gospodin Iger, koji s prezirom gleda na slobodno ponašanje mladog i zaljubljenog italijanskog kočijaša i smatra da italijansku istoriju i umetnost najbolje izučavaju britanski studenti, ili gospođice Laviš (Džudi Denč) koja Italiju posmatra kao primitivno mesto nastanjeno detinjastim ljudima (Girelli, 2006: 32), prisutno i uvažavanje i odobravanje italijanske divlje prirode, spontanosti, pre svega kroz iskrene i nekonvencionalne likove gospodina Emersona (Denholm Eliot) i njegovog sina Džordža (Džulijan Sends) i ekscentričnih starih gospođica Alans (Fabia Drejk, Džoan Henli) koji kod ostalih gostiju u pansionu Bertolini izazivaju čuđenje, ali bez predrasuda i blagonaklono gledaju na italijansku svakodnevnicu.

OTKRIVANJE RAZLIČITOSTI I DOSEZANJE SLOBODE

Glavna junakinja filma, mlada gospođica Lusi Haničerč, u Italiju je došla sa znatno starijom rođakom i sa nejasnom slikom o sebi i o svetu, rastrzana između krutih moralnih načela i strogih pravila ponašanja koja je ponela od kuće i u početku neosveščene želje da živi svoj mladalački zanos bez uestezanja. I iako u filmu nije našla mesto često citirana rečenica iz Forsterovog romana koju izgovara gospođica Laviš: „U Italiju ljudi ne dolaze da

OTKRIVANJE RAZLIČITOSTI I DOSEZANJE SLOBODE U FILMSKOJ ADAPTACIJI ROMANA *SOBA S POGLEDOM* E. M. FORSTERA

bi im bilo ugodno [...]; – dolaze ovamo kako bi iskusili život.“³, scene prve šetnje gospođice Haničerc po Firenci, obojene nelagodnom, ali uz nagoveštaj buđenja istinskih osećanja, kao da nose baš tu poruku. Italija, dakle, na prvo mesto stavlja život, jednostavan, ogoljen, pun stvarnih emocija i ponekad surov.

Izašavši na ulice grada Lusi pronalazi lepotu u umetnosti, na Trgu Gospe Nuncijate i u crkvi Santa Kroče, senzualnost u statuama, izvajanim nagim telima na Trgu Sinjorije i najzad i surovost, budući da je svedok tuče i ubistva mladog Italijana na istom trgu. Ovaj događaj, ali i prisustvo Džordža Emersona, uzdrmao je Lusi do te mere, da je u njoj počela da se budi svest o sopstvenim osećanjima i željama. Lusi se polako oslobađa i sve je otvorenija i podložnija uticajima lepote koja je okružuje, i to joj daje smelost da raskrsti sa lažima i dogovorima koje je poštovala iz pristojnosti.

U Firenci, kolevci italijanske renesanse, ona doživljava sopstvenu renesansu. Gospođici Haničerc, pored pogleda na Arno, Firenca je donela i novi pogled na svet. Firenca, na čijim trgovima izbijaju tuče, čijim ulicama se sliva krv, čiji zaljubljeni bez stida razmenjuju nežnosti u javnosti, traumatizovala je i zbunila Lusi, ali ju je i naterala da razmisli o sebi i o životu onako kako nikad ranije nije.

Donela joj je hrabrost da pri povratku u Englesku, u drugom delu filma, ipak poslušala svoje želje i raskine veridbu sa bogatim i uštogljenim Sesilom (Danijel Dej-Luis), koji poput gospođice Bartlet stoji kao simbol viktorijanske Engleske, i Lusi posmatra kao predmet koji bi bilo lepo posedovati i dozvoli sebi da se prepusti osećanjima koja gaji prema Džordžu Emersonu i da uživa u ljubavi koju je upravo Italija probudila. Na kraju filma, pred nama se pruža pogled na Arno i na trgove Firence, budući da se Lusi i Džordž vraćaju na mesto koje ih je spojilo.

Ovi detaljni opisi radnje filma *Soba s pogledom* pomažu nam da sagledamo i one elemente koji se oslanjaju na filozofiju Alana Badjua, a koja se fokusira na koncepte *bića*, *događaja*, *istine* i *subjekta*. Najpre, dolazak mlade gospođice Lusi Haničerc u Firencu možemo posmatrati kao putovanje koje ne predstavlja samo turističku posetu, već kao *događaj* koji ima potencijal da postane prekretnica u njenom životu. Firenca, sa svojom bogatom kulturnom baštinom, predstavlja događaj koji menja perspektivu gospođice Haničerc i otvara nove horizonte za nju.

Kroz boravak u Firenci, gospođici Haničerc se pruža prilika da otkrije istinu o sebi i svojim osećanjima. Ovo otkrivanje sopstvenog bića u skladu je sa konceptom *istine* koji

³ “One doesn’t come to Italy for niceness [...]; one comes for life.” (*A Room with a View*, E. M. Forster, 1908: 24-25).

zastupa Alan Badju, a koji je tumači kao nešto što se izdvaja od uobičajenog (Badiou, 2005: 156). Posmatranje umetničkih dela, opažanje senzualnosti statua i suočavanje sa surovostima stvarnosti postaju sredstva koja otkrivaju nove dimenzije njenog celokupnog *bića*.

Kao subjekt u priči, Lusi Haničer prolazi kroz proces promene pod uticajem italijanske kulture. Njenu evoluciju, od suzdržane engleske gospođice do žene koja se otvara prema svojim istinskim osećanjima, možemo posmatrati kroz prizmu *subjekta* koji se formira kroz angažman sa događajem i istinom.

Konačno, dolazak Engleza u Italiju, kao što je prikazano u filmu, odražava težnje E. M. Forstera da istraži uticaj i odnos prema Drugom. Ova poseta donosi nešto novo i drugačije engleskoj aristokratiji, otvarajući ih za perspektive sa kojima se nisu mogli susresti u Engleskoj, što se podudara s idejom Alana Badjua o ličnoj transformaciji kroz susret s Drugim (Badiou, 2005: 345).

ZAKLJUČAK

Džejs Ajvori, reditelj filma *Soba s pogledom*, prenosi ključne teme i poruke iz istoimenog romana E. M. Forstera na filmsko platno. On to prvenstveno čini kroz vizuelnu reprezentaciju, vešto koristeći različite filmske tehnike kojima prenosi lepotu i šarm Italije. Veličanstveni pejzaži, arhitektura, ulice Firence i ruralne toskanske scene, prikazane su na način da privuku gledaoce da se sažive sa onim što glavna junakinja, Lusi Haničer, doživljava u Italiji.

Pored toga, Ajvori naglašava kontrast između engleskog i italijanskog društva kroz karikiranje engleske konzervativnosti. Engleski protagonisti prikazani su kao rigidni, ograničeni društvenim normama i očekivanjima, što se jasno primećuje u scenama u kojima se ovi likovi susreću sa italijanskom slobodom i strašću. Takođe, reditelj kroz scenografiju, kostime i glumačke interpretacije ukazuje na raskorak između engleske stvarnosti, simbolizovane tamnim i konvencionalnim prostorima, i italijanske slobode, simbolizovane svetošću, bojama i otvorenim prostorima.

Džejs Ajvori pažljivo razvija likove iz romana kako bi izrazio njihovu transformaciju tokom priče, posebno naglašavajući razvoj lika Lusi Haničer, koja prolazi kroz unutrašnje promene i otkriva svoje želje za slobodom i ljubavlju. Celokupnoj atmosferi i emocionalnom tonu priče doprinosi i muzika koja ističe romantiku i strast koja vlada između glavnih junaka, ali koja služi i da oživi ambijent Italije. Pored toga, iako je film verno predstavio ozbiljne teme iz romana E. M. Forstera, reditelj je uneo dozu humora i satire u priču, što se najbolje vidi u prikazima engleske konzervativnosti i predrasuda prema Italiji.

OTKRIVANJE RAZLIČITOSTI I DOSEZANJE SLOBODE U FILMSKOJ ADAPTACIJI ROMANA *SOBA S POGLEDOM* E. M. FORSTERA

Stoga možemo zaključiti da je Džejms Ajvori vešto uspeo da prenese težnje E. M. Forstera da prikaže kako su Englezi dolaskom u Italiju kao turisti izvršili veliki uticaj na italijanske gradove, ali da su istovremeno zadržavali predrasude i superioran stav prema Italijanima, smatrajući ih primitivnima i zaostalima. Međutim, ova poseta Italiji je ponudila nešto novo i drugačije engleskoj aristokratiji i mladim ljudima, pružajući im perspektive sa kojima nisu mogli da dođu u kontakt u Engleskoj. Tako film *Soba s pogledom* donosi priču o transformaciji i otkrivanju sebe za glavnu junakinju Lusi, koja svoju slobodu pronalazi u Italiji, oslobađajući se predrasuda i strogih moralnih načela koja su joj bila nametnuta u Engleskoj. Italija joj pruža uvid ne samo u lepotu predela, već budi senzualnost i nameće surovost, što joj pomaže da postane otvorenija i podložnija uticajima okoline. Ovo realno suočavanje sa životom u Italiji, Lusi tera da preispita svoju ulogu i odgovornost u društvu, ali budi i interesovanje za razvoj znanja i empatije koje je otvaraju za različite perspektive drugih ljudi i drugih kultura.

LITERATURA

- “Jingoism” (2008). *International Encyclopedia of the Social Sciences*, edited by William A. Darity, Jr., 2nd ed., vol. 4, Macmillan Reference USA, (201-203). Gale Virtual Reference Library.
- A Room With A View*, dir. James Ivory. Perfs. Helena Bonham Carter, Julian Sands, Maggie Smith, Denholm Elliott, Judi Dench. Merchant Ivory Productions, 1985.
- Annali d'Italianistica*, broj 14, 532-541 *L'Odeporica / Hodoeporics: On Travel Literature*.
Pristupljeno na
https://www.newberry.org/uploads/files/Black_Italy%20and%20the%20Grand%20Tour.pdf. [12.09.2023]
- Badiou, A. (2005). *Being and Event*. Translated by Oliver Feltham. London: Continuum.
- Black, J. (1996). “Italy and the Grand Tour: The British Experience in the Eighteenth Century”
- Cannarozzo, A. (2014). Il Gran Tour in Italia. *MEER Magazine*. Pristupljeno na
<https://www.meer.com/it/11622-il-gran-tour-in-italia>. [12.09.2023]
- Cunningham, H. (2006). Jingoism. In: *Europe 1789-1914: Encyclopedia of the Age of Industry and Empire*, edited by John Merriman and Jay Winter, vol. 3, Charles Scribner's Sons, (1234-1235). Gale Virtual Reference Library.
- Forster, E. M. (1908). *A Room with a View*. Edward Arnold, London.

- Girelli, E. (2006). "Beauty and the Beast: The construction of Italianness in *A Room With A View* and *Where Angels Fear To Tread*", *Studies in European Cinema*, 3:1, (25-35), DOI: 10.1386/seci.3.1.25/1.
- Mijanović Lossius, M. (2017). *Susreti kultura u prozi Henrija Džejmsa i Edvarda Morgana Forstera*. Pristupljeno na <https://fedora.unibl.org/fedora/get/o:399/bdef:Content/get>. [25.08.2023.]
- Rozsak, S. (2014). "Social Non-Conformists in Forster's Italy: Otherness and the Enlightened English Tourist". In: *Ariel: a review of international english literature*. Vol. 45 No. 1-2, (167–194). The Johns Hopkins University Press and the University of Calgary.
- Shaheen, M. (2004). *E.M. Forster and The Politics of Imperialism*. Palgrave Macmillan London.
- Sorabella, J. (2003). "The Grand Tour." *Heilbrunn Timeline of Art History The Metropolitan Museum of Art*. Pristupljeno na https://www.metmuseum.org/toah/hd/grtr/hd_grtr.htm. [5.3.2023].

BRANKA B. KOVAČEVIĆ, BILJANA Ž. MIRČIĆ

**DISCOVERING DIVERSITY AND ACHIEVING FREEDOM IN THE FILM
VERSION OF THE NOVEL *A ROOM WITH A VIEW* BY E.M. FORSTER**

Summary: James Ivory's film adaptation of E.M. Forster's novel *A Room with a View* serves as a potent critique of the prevailing norms in 1980s British society. It delves into themes of individualism and cultural diversity, while also shedding light on the intricate relationship between nations and the media's role in shaping identity and civilization perceptions.

Forster's works and philosophical reflections are shown to embody a profound resistance to the homogeneity, extreme chauvinism, and hegemonic imperialism that characterized British foreign policy during that period. Furthermore, this research demonstrates how Forster positioned himself as a literary activist advocating resistance against the negative aspects of globalization, using his literary creations to challenge the dominance of British culture and values. Thus, Italy is portrayed in his novels as a symbolic battleground where English identity is forged in opposition to the Italian "Other".

Through Ivory's adept filmmaking, this paper highlights how English tourists in Italy exercised influence over the Italian cities while harboring biases and a sense of superiority. However, Italy also offered transformative experiences and fresh perspectives, particularly to the central character, Lucy. Her journey in Italy represents personal transformation and self-discovery, freeing her from English moral constraints and prejudices. Italy becomes a crucible for her awakening, exposing her to the beauty of the landscape, her burgeoning sensuality, and a stark reality that fosters openness and receptivity to her surroundings. This experience compels Lucy to reevaluate her societal roles and responsibilities, fostering a thirst for knowledge and empathy and ultimately leading to her newfound receptivity to diverse perspectives and cultures.

Key words: media, film, cultural diversity, freedom, identity, the Other

Datum prijema: 14.9.2023.

Datum ispravki: 12.11.2023.

Datum odobrenja: 14.11.2023.